

Željka Brlobaš

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Jurjevska 31/1A

10000 Zagreb

zbrlobas@ihj.hr

GRAMATIČKE ODREDNICE U RJEČNIKU HRVATSKO-TALIJANSKOM (1901) DRAGUTINA PARČIĆA*

U *Rječniku ilirsko-talijanskom* 1858. godine Dragutin Parčić je natuknicama u hrvatskom dijelu rječnika naznačio neke gramatičke odrednice – gramatički rod svih imenica te *trajanje činjenja*, tj. glagolski vid, svih glagola. U radu se opisuju gramatičke odrednice u Parčićevu *Rječniku hrvatsko-talijanskom* iz 1901. godine. Analizira se na koji su način obilježene gramatičke odrednice, od čega se sastoje, kojim su vrstama riječi u natuknicama pridodane, koje gramatičke obavijesti sadržavaju. Sadržaj i struktura gramatičkih odrednica uspoređuje se u sva tri objavljena izdanja hrvatsko-talijanskoga rječnika – *Rječniku ilirsko-talijanskom* (1858), *Rječniku slovinsko-talijanskom* (1874) i *Rječniku hrvatsko-talijanskom* (1901), te s gramatičkim odrednicama u *Rječniku ilirskoga i njemačkoga jezika* (1853) Rudolfa Veselića.

Analiza gramatičkih odrednica u *Rječniku hrvatsko-talijanskom* Dragutina Parčića temelji se na trećem izdanju rječnika objavljenoga 1901. godine u Zadru¹. Za strukturiranje rječničkoga članka bitna je činjenica da taj Parčićev rječnik pripada skupini dvojezičnih rječnika. Opća struktura rječničkoga članka uvjetovana je strukturom dvojezičnoga, prijevodnoga rječnika: lijeva strana rječničkoga članka sastoji se od hrvatske natuknice i odrednica (determinanata), a desnu stranu čini prijevod hrvatske natuknice, tj. talijanska istovrijednica. Natuknica jest leksička jedinica koja služi kao naslov rječničkoga članka u kojem se opisuje njezino značenje, objašnjava pojam koji je njome označen (Mihaljević 1994: 87), odnosno natuknica “u rječniku izvan diskursa predstavlja *metajezičnu razinu*,

*Ovaj je rad proširena verzija izlaganja održanoga na *Trećem hrvatskom slavističkom kongresu* (Zadar, 15–19. listopada 2002).

¹To izdanje, kako stoji i na naslovnici, “popravljeno i pomnožano” je u odnosu na dva prethodna izdanja – prvo iz 1858. (*Rječnik ilirsko-talijanski*, Zadar) i drugo iz 1874. godine (*Rječnik slovinsko-talijanski*, Zadar).

onu razinu gdje je uporaba kôda smišljeno primijenjena na element kôda. Drugim riječima, tu se radi o *autonimijskoj* upotrebi riječi, kada riječ (jezični znak) upućuje na sebe samu kao znak” (Vajs 1994: 325–326). “Rječnik, prema tome, predstavlja svojevrstu tehniku metajezičnoga diskursa u kojem je *leksikografski metajezik* sve ono što se nalazi desno od natuknice” (Vajs 1994: 323). Tu cjelinu desno od natuknice, između ostaloga, čine i gramatičke odrednice koje u rječniku predstavljaju eksplicitan odnos gramatike i rječnika, te proizlaze i iz opće koncepcije rječnika. Dok je rječnik popis u kojem se nabroja sve što se javlja kao različito i o čem valja voditi računa pojedinačno, gramatika je sustav propisa koji se primjenjuju na razrede jedinica nabrojanih u popisu (Katičić 1994). Drugim riječima, rječnik i gramatika dva su komplementarna dijela jezičnoga opisa jer sadržavaju elemente koji se preklapaju (Kačić 1994: 297).

Uzmemo li u obzir povijest hrvatske leksikografije, onda svakako moramo istaknuti zaključak da su “i naši stari leksikografi bili svjesni nužnosti istodobna znanja riječi i gramatičkih pravila po kojima se te riječi slažu u rečenicu. Stoga se u njihovim rječnicima često nalaze kratki gramatički opisi” (Znika 1994: 313). Tomu dodajem i činjenicu da su u našim rječnicima, ovisno o metodologiji sastavljanja rječnika, tj. strukturiranju rječničkih članaka, neke temeljne gramatičke obavijesti uz natuknice bile sadržane i u gramatičkim odrednicama. Naziv *odrednica* (*determinanta*) općenito označuje “sve podatke unutar članka koji sadrže neku obavijest o morfološkim, sintaktičkim, stilističkim ili upotrebnim karakteristikama natuknice” (Bratanić-Čimbur 1979: 7). Gramatičke odrednice u rječniku, “koje daju gramatičke podatke o natuknici, npr. kojoj vrsti riječi pripada, o rodu, o broju, zatim o nekim oblicima za koje se pretpostavlja da će ih korisnik rječnika teže izvesti iz kanonskoga oblika” (Samarđžija 2001: 106), samo su jedna od vrsta odrednica². Promatrajući njihovu temeljnu strukturu, može se utvrditi da je na leksikografskoj razini obradbe gramatička odrednica eksplicitno izražena kriticom (za rod, broj, padež, glagolski vid i sl.) ali i morfološkim oblikom ili sintaktičkim objašnjenjem koji su povezani uz temeljna obilježja natuknice i pomoću kojih je eksplicitno izražen gramatički sadržaj.

Sadržaj i struktura gramatičkih odrednica istražuje se u Parčićevim rječnicima, pogotovo u *Rječniku hrvatsko-talijanskom* iz 1901. godine. O bogatu i temeljitu Parčićevu leksikografskom radu, dragocjenu za hrvatsku leksikografiju, pisano je dosad mnogo, posebno o jedinicama leksičkoga sustava (usp. Vince 1995, Gostl 1998). Ono što se ovdje teži pokazati pitanje je koje je to gramatičke elemente koji se preslikavaju iz gramatike u rječnik Parčić uzimao u obzir. Pritom se mora naglasiti da se analiza gramatičkih odrednica temelji na hrvatskim natuknicama u lijevom stupcu te da u sva tri izdanja talijanske istovrijednice nemaju gramatičkih odrednica. Na temelju izdvojenih kratica gramatičkih odrednica iz *Tablice pokraćenih rieči* u hrvatsko-talijanskom rječniku iz 1901. godine može se zaključiti da je Parčić imao razgranat sustav gramatičkih napomena. To se po-

²“Mislim da se sve odrednice mogu svrstati u pet skupina: a) gramatičke, b) etimološke, c) značenjske, d) područne (terminološke, stručne), e) stilske” (Babić 1981: 79). Marko Samarđžija (2001: 106) definira etimološke, gramatičke, stilističke i normativne odrednice. Za razliku od tih postavki Maja Bratanić (1979: 7) razlikuje dvije vrste odrednica: gramatičke i upotrebne (stilske i područne).

tvrdnje i u prvom izdanju rječnika 1858. godine, te u drugom 1874. Kratice gramatičkih odrednica Parčić je u *Tablici* objasnio na talijanskom jeziku, a izdvojeni gramatički nazivi i u izvorniku nemaju hrvatski prijevod:

agg. aggettivo. aum. aumentativo. avv. avverbio. cong. congiunzione. dat. dativo <i>deriv.</i> derivativo. <i>dim.</i> diminutivo. f. femminile. fpl. femminile plurale. <i>gen.</i> genitivo. impers. impersonale. (<i>indecl.</i>) indeclinabile. interj. interjezione. m. maschile. mo. avv. modo avverbiale. mpl. maschile plurale. n. neutro.	npl. neutro plurale. num. numerale. part. partic. particella. partcp. participio. pl. plurale. prep. preposizione. pron. pronome. sprezz. t. sprezzativo. vai. verbo attivo imperfettivo. vap. verbo attivo perfettivo. vezz. vezzeggiativo. vni. verbo neutro imperfettivo. vnp. verbo neutro perfettivo. vri. verbo riflessivo imperfettivo vrp. verbo rifless. perfettivo.
--	---

Što pokazuje analiza gramatičkih podataka sadržanih u rječničkim člancima?

Sve su imenice u rječniku determinirane oznakom roda koji je eksplicitno izražen i kraticama za muški, ženski i srednji rod (*f., m., n.*). “Bez obzira na status gramatičkih kategorija, čini se da je (...) uz natuknicu najnužnija i najmanje upitna oznaka roda. Bez znanja roda imenice ne može se u našem jeziku ispravno izabirati među njezinim paradigmatskim oblicima, ni dobro izabrati jedan od tih oblika koji se onda sam ili s odredbom (prijedložnom ili atributskom) može uvrstiti u svaku od sintaktičkih funkcija” (Znika 1994: 316). Osim toga oznaka je roda imenicama u rječniku kanonski označivač vrste riječi u leksikografskoj obradbi podataka.

Imenice muškoga roda imaju oznaku kategorije padeža, odnosno fleksijski tip u genitivu jednine ako imenica sadržava nastavak s nepostojanim *a*. Isto tako genitiv jednine navodi se i u imenica muškoga roda na *-lac* ukazujući na alternaciju *l/o*, odnosno vokaliziranu osnovu. Primjeri:

Dokončak, čka, m. (*gram.*) *desinenza*.
Dokazivalac, vaoca, m. *argomentatore*.

Osim genitiva jednine imenicama muškoga roda sporadično je označen nominativ i genitiv množine, zbog glasovnih ili kojih drugih morfoloških promjena na granici osnove i nastavka, na primjer:

Zaranak, nka, m. *e* -nci, naka (pl.) *crepuscolo mattutino, i primi albori*.
Zaradnik, m. -dnici, (pl.) *classe produttiva*.
Kraj, m. (pl. krajevi), 1) *fine; limite*; 2) *estremità; orlo, lembo*; 3) (...).³

³U radu su oznakom (...) obilježeni ispušteni dijelovi u citatima rječničkih članaka u *Rječniku hrvatsko-talijanskom* (1901).

Miš, m. (*pl.* miši *e* miševi), *sorcio, topo*; (*anat.*) *muscolo*; slipepi –, *pipistrello*; igrati se slipepoga -a, *giuocar alla gatta cieca*.

Na temelju izdvojenih primjera može se uočiti da se morfološka kategorija broja, i to najčešće izražena kraticom za množinu (*pl.*), označava onda kada je povezana s promjenom padežnoga oblika, te u slučaju *pluralia tantum* ili oblika koji je ne samo morfološki nego i semantički običniji u množini, npr.

Zaruke, ā, fpl. *gli sponsali*.

Škare, ā, fpl. *forbici*.

Njedra, dara, npl. *seno, petto*.

Kožokrilci, laca, mpl. *imenotteri (insetti)*.

Grabežnice, a, fpl. ptice, zvieri, *uccelli grifagni, o animali di rapina*.

Imenice ženskoga roda *e*-vrste označene su samo kraticom gramatičkoga roda (*f.*). Imenice *i*-vrste, uz oznaku roda (*f.*), sadržavaju i genitiv jednine. Pritom je izražen ne samo morfem nego i promjena na granici osnove i nastavka. Primjeri:

Slikarica, f. *pittrice*.

Nejakost, i, f. *debolezza*.

Sablazan, zni, f. *scandalo*.

Misao, sli, f. 1) *pensiero; opinione, parere; sentimento*; 2) *immaginazione*; po mojoj -i, *secondo me*.

Imenice srednjega roda (kratica *n.*) uvijek su označene genitivom jednine u jednako-složnoj i nejednakosložnoj promjeni:

Vapno, a, n. *calce, calcina*.

Mače, eta, n. *gatto, giovine*.

Od gramatičkih odrednica svojstvenih općenito imeničkim natuknicama valja istaknuti Parčićevo označavanje zbirnosti (*coll.*) i indeklinabilnosti/nepromjenjivosti (*indecl.*). Tomu valja dodati umanjence i uvećanice (*dim./aum.*), hipokoristike (*vezz.*) te pejorative (*sprezz.*)⁴.

Telad, i, f. (<i>coll.</i>) <i>vitelli, vitellame</i> .	Šačica, f. <i>dim. di Šaka</i> .
Kožje, a, n. (<i>coll.</i>) <i>pellame</i> .	Kamenčić, m. (<i>dim.</i>) <i>sassolino</i> .
Niškorišti, m. (<i>indecl.</i>) <i>un disutilacio</i> .	Šačurina, f. <i>aum. di Šaka</i> .
	Biserce, a, n. <i>vezz. di Biser</i> .
	Lajavčina, m. (<i>sprezz.</i>) <i>abbajone</i> .

Sve su zamjenice u natuknicama obilježene oznakom vrste riječi (*pron.*). S obzirom na kategoriju padeža lične su zamjenice najčešće s genitivom jednine. Lične zamjenice za treće lice imaju oznaku roda.

Ti, tebe, pron. *tu*.

On, a, o, pron. *egli, ella, esso, colui, quegli*.

⁴*Augm.*(entativ), *uv.*(ećanica), *dem.*(inutiv), *um.*(anjenica) gramatičke su odrednice, ali su ujedno i stilske jer su s augmentacijom i deminucijom najčešće povezane i stilske vrijednosti pejorativnosti i hipokorističnosti. Istina, ta veza nije automatska (...)” (Babić 1981: 82).

Upitna zamjenica *tko* sadržava genitivni nastavak:

Tko, koga, pron. *colui che*; – interrog. *chi*?

kao i zamjenica *što* koja usto u rječničkom članku sadržava i obradbu gramatičkoga svojstva odnosnosti:

Što, šta e česa, čega, pron. interrog. *che? che cosa?* (...) pron. relat. *il quale, la quale, che*; (...).

Lična povratna zamjenica *sebe* pokazuje leksikografovnu iscrpnu morfološku obradbu natuknice jer su povratnoj zamjenici označeni svi njezini padežni oblici (dativ/lokativ, genitiv/akuzativ):

Sebe, sebi, sebe (se), pron. *se, di se ecc. (si riferisce a tutte e tre le persone quando fanno da soggetto)*; među se, *tra di loro*; na se, (mo. avv.) *indietro*.

Pritom valja uočiti da je, uz morfološki opis, dodana i oznaka sveze *na se* koja je u ovom slučaju eksplicitno obilježena kraticom *mo. avv.* (modo avverbale) označujući sintaktičko obilježje priložne oznake. Time se potvrđuje uloga gramatičke odrednice u rječniku koja uz morfološke daje i sintaktičke informacije o natuknici. S druge strane, potvrđuje se Parčićevo zalaganje za cjelovitost obradbe leksičkih jedinica i na gramatičkom planu. Upravo taj gramatički plan promatran na obradbi gramatičkih odrednica u rječničkim člancima još je jedna od brojnih potvrda vrijednosti Parčićeva leksikografskoga rada, uzmemo li u obzir razvoj pristupa gramatičkoj obradbi natuknica na dijakronijskoj osi hrvatske leksikografije.

Posvojne, pokazne i odnosne zamjenice navode se u natuknici u nominativu muškoga roda s nominativnim nastavcima ženskoga i srednjega roda, te uz oznaku vrste riječi:

Tvoj, a, e, pron. *tuo*.

Taj, ta, to, pron. *codesto, cotesta*.

Koji, a, e, pron. *il quale, che*; – forint, *qualche fiorino*; – put, *talvolta, qualche volta*.

Neodređene zamjenice u načelu imaju samo oznaku vrste riječi, npr.

Tkogod(j), pron. *qualunque (persona)*; ako – dodje, *se viene qualcuno*.

U gramatičkoj obradbi pridjevima se kraticom označava vrsta riječi (*agg.*) te se ističu nominativni nastavci ženskoga i srednjega roda. Pritom se navodi: 1. alternativni nastavak *-ov/-ev* za posvojne pridjeve kada imenska osnova završava suglasnikom *r*, 2. genitiv jednine muškoga roda u pridjeva s nastavkom *-ak*. Pridjevima nepravilne komparacije navodi se komparativ kao morfološko obilježje stupnjevanja.

Kožarev (-rov) a, o, agg. *del cojajo*.

Sladak, dka, o, agg. (*compar. sladji*), *dolce*; (...).

Liep, a, o, agg. (*compar. ljepši, ljepji*) *bello, avvenente*; (...).

Mek, a, o, agg. (*compar. Mekši*) *molle, morbido, soffice; tenero*; (...).

Gramatička oznaka za particip (*partcp.*) pojavljuje se u obradbi glagolskoga pridjeva trpnog ako je izdvojen kao samostalna natuknica, ili u obradbi glagola kao oznaka glagolskoga pridjeva radnog:

Uspavan, a, o, partcp. *assonnato, assopito*.

Iti, idem, (*partcp. išao*), vni. *andare; camminare*; (...).

Glavni brojevi u natuknicama rječničkoga članka označeni su gramatičkom odredni-

com vrste riječi, odnosno kraticom *num.*, npr.

Dva, dvie, dva, num. *due*.
Trideset, num. *trenta*.

Pritom valja uputiti na leksikografsku obradbu broja *jedan* (usp. Parčić 1995: 302) koji je semantički reprezentativno i gramatički iscrpno opisan u značenju broja, pridjeva i priloga, za razliku od prvoga i drugoga izdanja rječnika gdje je broj *jedan* gramatički definiran samo kao pridjev.

Redni brojevi svrstani su u pridjeve i njima je pridružena gramatička oznaka (*agg.*) vrste riječi, npr.

Trideseti, a, o, *agg. trentesimo, trigesimo*.

Zbirni brojevi označeni su gramatičkom odrednicom – oznakom vrste riječi, zbirnosti i gramatičkoga roda, npr.

Dvoje, ega (dvôga) num. coll. n. 1) *due, co' sostant. collett. fem.* (dvoje djece, dvoje teladi); 2) *due persone* (di sesso diverso); u – , *addoppiato*; na – , in *due parti*.
Oboje, ega (oboga), n. coll. 1) *ambidue, co' sost. coll. fem.* (oboje djece, čeljadi it.d.); 2) *tutti e due* (con persone di sesso diverso).

oznakom broja kao vrste riječi, npr.

Četrdesetero, num. *quaranta persone*.

ali i oznakom po kojoj ih se svrstava u imenice srednjega roda, npr.

Četrnaestero, (-storo), n. in numero di 14 persone.
Četvero, n. *quattro persone* (di sesso diverso); na – , in *quattro parti*.

Brojevni pridjevi obilježeni su sljedećim pojavnicama gramatičkih odrednica:

Dvoji, e, a, *agg. num. pl.* 1) *due* (co' sost. che mancano del sing.); 2) un pajo, (con oggetti che vanno appajati),
Troji, e, a, num. pl. *tre* (co' sostant. che mancano di singol.),
Oboji, a, e, *agg. num.* 1) *ambidue, tutti e due* (co' sost. che mancano del sing.); 2) *tutte e due le paja* (co' sost. naturalmente appajati).

Budući da se razlikuje opis iste gramatičke činjenice, valja ipak istaknuti definiranje značenja (npr. *co' sostant. che mancano di singol.*) u kojem se ističe bitno obilježje koje se odnosi na gramatički opis natuknice.

Brojevine imenice dosljedno su označene odrednicom vrste riječi, i to imenica ženskoga roda, npr.

Šesterica (-storica), f. sei individui (maschi).
Obojica, f. *ambidue, tutti e due* (pers. di sesso masch.).

Pritom se u talijanskom dijelu rječničkoga članka dodaje semantičko objašnjenje natuknice.

Gramatičke odrednice imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva u prva su dva izdanja hrvatsko-talijanskoga rječnika navedene po istom modelu obradbe, što znači da se uz natuknice donose gramatičke obavijesti svojstvene onima u rječniku iz 1901. godine.

Analizu gramatičkih odrednica glagola počinjem objašnjenjem iz predgovora *Rječniku ilirsko-talijanskom* (1858) u kojem Parčić napominje: “Za osobitu pak korist učeće mla-

deži zabilježih pomno ... nada svime trajanje činjenja u svih glagoljih riečju *perfettivo* (savršni), i *imperfettivo* (nesavršni), čim se glavno i vele važno svojstvo ilirskih glagoljah naznačiva” (Parčić 1858: VII). Time je autor u obrazloženju svoje leksikografske metode obradbe glagola naznačio i njihovo temeljno morfološko obilježje.⁵ U *Rječniku hrvatsko-talijanskom* (1901) glagoli su u natuknicama postavljeni u infinitivu. Slijedi dočetak prvoga lica prezenta (u kojem je sadržan dio iz korijena ili osnove glagola te nastavak prvoga lica prezenta). Nakon toga stoje gramatičke odrednice, pridružene uvijek svim glagolima u obliku kratica, u kojima je sadržana oznaka za kategoriju vrste riječi, prijelaznosti glagola i kategoriju glagolskoga vida. Kratice gramatičkih odrednica *vap.*, *vai.*, *vnp.*, *vni.*, *vrp.*, *vri.* mogu se, objašnjenja radi, svesti na model:

1. *verbo* (v) – oznaka vrste riječi (glagol)
2. *attivo* (a)/*neutro* (n)/*riflessivo* (r) – oznaka prijelaznosti (prijelazno/neprijelazno/povratno)
3. *perfettivo* (p)/*imperfettivo* (i) – oznaka glagolskoga vida (svršeno/nesvršeno).

Na temelju modela glagolskih gramatičkih odrednica utvrđuje se da je osim glagolskoga vida Parčić dosljedno uzimao u obzir i kategoriju prijelaznosti glagola, čime je, uz oznaku vrste riječi, znatno pridonio općoj leksikografskoj metodi gramatičkoga opisa glagola kao pojavnica u rječničkom članku. Primjeri natuknica s gramatičkim odrednicama uz glagole:

Propisati, pišem, *vap. prescrivere, ordinare*.
Izprašnjivati, vam e njujem, *vai. star vuotando*.
Izporčiti, čim, *vnp. abortire (dic. di animali)*.
Birtašiti, šim, *vni. far l'oste, tener la bettola*.
Proinatiti se, tim se, *vrp. contrastare o rissare un poco*.
Cerekati se, kam se, *vri. ridacchiare*.

S obzirom na kategoriju glagolskoga vida valja naglasiti da je u trećem izdanju hrvatsko-talijanskoga rječnika dosljedno provedena metoda obradbe vidskih parnjaka, odnosno u rječniku uz nesvršeni oblik glagola obavezno postoji i njegov svršeni parnjak kao natuknica, i obratno. Vjerojatno zbog ekonomičnosti nesvršeni oblik glagola obično nije preveden, već se uputnicom upućuje na njegov svršeni oblik. Takva se metoda primjenjuje kod glagola čiji su parnjaci u vidskoj derivaciji povezani modelom sufiksacije, te promjenom osnove ili korijena, npr.

Potamnjevati, njujem, *vni. V. Potamnjeti (senso durat.)*.
Propisivati, sujem, *vai. V. Propisati (senso continuat.)*.
Zaranjevati, njujem, *vni. V. Zaraniti (senso iterat.)*.
Odturati, ram, *vai. V. Odturiti (senso durat.)*.
Odvoditi, dim, *vai. V. Odvesti, vedem (senso durat.); (...)*.

Pritom se uočava da je uz glagol na koji se upućuje, dakle svršeni glagol, stavljeno objašnjenje načina vršenja glagolske radnje koji obuhvaća različite semantičke skupine

⁵Gramatičke odrednice glagola, posebno kategoriju glagolskoga vida, u hrvatsko-talijanskom rječniku proučavatelj Parčićeva leksikografskoga rada i prije su isticali kao važno obilježje obradbe natuknica (Vince 1995: 1256; Gostl 1998: 118).

odrednica koje su dodane natuknicama u hrvatskom stupcu. Kao i u Parčića, svim su natuknicama u hrvatskom stupcu kraticom naznačene vrste riječi (u imenica oznakom roda *f.*, *m.*, *n.*). Za razliku od Parčića, Veselić je oznaku vrste riječi sustavno dodavao imeničkim istovrijednicama u njemačkom stupcu (kad je riječ o jednočlanim istovrijednicama). Pridjevi, navedeni u natuknici u nominativu muškoga roda, imaju nominativni dočetak u srednjem i ženskom rodu. Veselić je označavao i gramatičke podatke kao što su augmentativ (*povećavajuće ime*), zbirnost (*skupno ime*), komparativ pridjeva (*prisposodni stupanj*) nepravilne komparacije, hipokoristik (*hypokoristicon*), nesklonjivost (*indeclinabile*). Glagoli su u natuknicama postavljeni u infinitivu, te je dodan dočetak prvoga lica prezenta. U obradbi glagola u Veselićevu je rječniku također sustavno provedena oznaka vrste riječi (*verbum*), prijelaznosti (*activum/neutrum/reciprocum* – *prijelazno/neprijelazno/povratno*) i glagolskoga vida (*imperfectivum* i *perfectivum*) izražena kraticama:

v. a. i. verbum activum imperfectivum. v. n. i. verbum neutrum imperfectivum.	v. r. p. verbum reciprocum perfectivum. v. r. i. verbum reciprocum imperfectivum.
v. a. p. verbum activum perfectivum. v. n. p. verbum neutrum perfectivum.	v. p. et. i. verbum perfectivum et imperfectivum.

Zamjenice, brojevne riječi, prilozi, prijedlozi, uzvici i veznici kao natuknice dosljedno imaju naznačenu vrstu riječi, a uz prijedloge Veselić također dodaje kratice za oznaku padeža imenskih riječi uz koje se pojavljuju. Usporedbe radi, citiraju se pojedini primjeri natuknica iz Veselićeva hrvatsko-njemačkoga dijela rječnika (koje je obradio i Parčić u hrvatsko-talijanskom rječniku):

imenice	pridjevi
Miš, <i>m.</i> (<i>pl.</i> miši und ⁷ miševi), Maus, <i>f.</i> Nejakost, <i>f.</i> Schwäche, <i>f.</i> Njedra, darah, <i>n.</i> <i>pl.</i> s. Nēdra. Vapno, <i>n.</i> Kalk, <i>m.</i> s. Klak, Kreč. Telad, <i>f.</i> coll. Kälber, <i>pl.</i>	Lěp, a, o, <i>adj.</i> (<i>comp.</i> lěpši, seltener, leplji), schön, zierlich.

zamjenice	brojevne riječi
Ti, <i>pron.</i> Du. On, a, o, <i>pron.</i> er, sie, es. Taj, ta, to, <i>pron.</i> dieser, diese, dieses.	Dva, dvě, dva, <i>num.</i> zwei. Jedan, dna, o, <i>adj.</i> ein, einer, einzig; sve jedno te jedno, immer das alte Lied. Trideseti, ta, o, <i>adj.</i> dreißigste. Oboje, <i>gen.</i> obojega (i oboga), <i>n.</i> beide. Četvero, <i>n.</i> Anzahl von vier. Šesterica, <i>f.</i> sechs Personen. ⁸

⁷U radu se transliteriraju svi citirani njemački primjeri koji su u Veselićevu hrvatsko-njemačkom rječniku pisani goticom.

⁸Veselić je uspostavio i natuknicu *šestorica* (s uputnicom na *šesterica*) koju je svrstao u brojeve s obzirom na vrstu riječi (kratica *num.*). Leksemi (brojevne imenice) tipa *šestorica* – *šesterica* u rječniku su određeni kao imenice.

glagoli	prilozi, prijedlozi, uzvici, veznici
Propisati, pišem, v. a. p. vorschreiben. Večerati, ram, v. a. i. nachmalen. Ustati, stanem, v. n. p. aufstehen, s. Ustajati.	Nimalo, <i>adv.</i> gar nicht, nicht im geringsten. Nad, <i>praep.</i> mit <i>acc.</i> und <i>instr.</i> auf, über. Pa, <i>conj.</i> (pak) 1. aber; 2. und; 3. hernach, dann. Oh! <i>interj.</i> ei, ach.

Na temelju osnovnih gramatičkih podataka iz Veselićeva rječnika uočava se sličnost u metodologiji navođenja gramatičkih podataka hrvatskim natuknicama (što je vidljivo i s obzirom na kratice gramatičkih odrednica) u odnosu na Parčićeve rječnike. Parčić je donosio i gramatičke podatke koje ne nalazimo u Veselićevoj gramatičkoj obradbi natuknica. To se pogotovo odnosi na treće izdanje Parčićeva hrvatsko-talijanskoga rječnika (1901) gdje su gramatičke odrednice uvjetovane općom strukturom rječničkoga članka (veći broj natuknica, frazemi, definicije značenja). Međutim, gramatički podaci u Veselićevu i u Parčićevim rječnicima omogućuju nam iščitavanje *leksikografskoga metajezika* u određenom razdoblju nastanka rječnikā: koje gramatičke činjenice u odnosu *rječnik – gramatika* autori uzimaju u obzir i koji su leksikografski modeli njihove obradbe.

Usporednom analizom zaključuje se da je metoda determiniranja gramatičkih podataka u Veselićevu hrvatsko-njemačkom, a napose Parčićevim hrvatsko-talijanskim rječnicima značajan doprinos uspostavi gramatičke odrednice u rječničkom članku zbog toga što se:

1. dosljedno provodi metoda označavanja pripadnosti vrsti riječi svim natuknicama u hrvatskom stupcu,
2. dosljedno označuje kategorija glagolskoga vida, a uz to i prijelaznost, svim glagolima – natuknicama u hrvatskom stupcu.

Primjenom deskriptivne metode u analizi gramatičkih odrednica u *Rječniku hrvatsko-talijanskom* (1901) Dragutina Parčića cilj je bio ispitati koje gramatičke podatke Parčić uzima u obzir u leksikografskoj obradbi. Uzme li se u obzir činjenica o razvoju strukture rječničkoga članka u hrvatskim rječnicima do izdavanja Parčićevih rječnika dvojezičnika, onda se uz veliko leksikografovo zalaganje na leksičkom planu neizostavno mora izdvojiti metoda obradbe gramatičkih podataka izraženih u gramatičkim odrednicama. Osim svoje primarne funkcije gramatičke odrednice svojom strukturom i sadržajem pokazuju leksikografovo načelo obradbe gramatičkih podataka. Pritom iskazuju Parčićevo determiniranje neophodnih minimalnih elemenata za koje je pretpostavljao da korisniku⁹ rječnika mogu donijeti najviše gramatičkih obavijesti. Tomu valja dodati da se pomnim analiziranjem gramatičkih odrednica može utvrditi Parčićevo minuciozno poznavanje sustavnosti hrvatskoga jezika koje je uostalom pokazao i u svojem gramatičkom opisu.

⁹“Budući da je poglavita svēraha onoga, koji se rječnikom služi da nalazi u njemu rieči odgovarajuće namieri njegovoj, i da upozna njihovo pērvotno i proizvodno značenje; zato nastojao sam tomu zadovoljiti koliko priručnog rječnika veličina podnaša” (Parčić 1858: VI).

Literatura

- Babić, S. (1981) Stilske odrednice u našim rječnicima, *Jezik*, 28(3), 79–91, Zagreb.
- Barić, E. i dr. (1990) *Gramatika hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb.
- Bratanić-Čimbur, M. (1979) Prilog za dvojezičnu leksikografsku teoriju, *Jezik*, 27(1), 1–9, Zagreb.
- Čosić, V. (1993) Dragutin A. Parčić, život u djelu, *Zadarska smotra (Zbornik o Dragutinu Parčiću)*, 3, 45–59, Zadar.
- Deanović, M. – Jernej, J. (1975) *Hrvatsko ili srpsko-talijanski rječnik*, Zagreb.
- Gostl, I. (1998) *Dragutin Antun Parčić*, Zagreb.
- Kačić, M. (1994) Rječnik i gramatika, *Filologija*, 22–23, 297–303, Zagreb.
- Katičić, R. (1994) Leksikografija i gramatika, *Filologija*, 22–23, 281–286, Zagreb.
- Kunzmann-Müller, B. (1994) Jednojezični govornik i nenativni govornik, *Filologija*, 22–23, 69–79, Zagreb.
- Matulina, Ž. (1992) Gramatički podaci u dvojezičnom rječniku, *Strani jezici*, 21(1), 11–15, Zagreb.
- Mažuranić, I. – Užarević, J. (1842) *Němačko-ilirski slovar*, Zagreb.
- Mihaljević, M. (1994) Struktura rječničkoga članka u terminološkim rječnicima, *Filologija*, 22–23, 87–90, Zagreb.
- Parčić, D. (1858) *Riečnik ilirsko-talijanski*, Zadar.
- Parčić, D. (1868) *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*, Zadar.
- Parčić, D. (1874) *Rječnik slovensko-talijanski*, Zadar.
- Parčić, D. (1901) *Rječnik hrvatsko-talijanski*, u Parčić, D. (1995) *Rječnik hrvatsko-talijanski* (faks. pretisak izd. iz 1901), Zagreb.
- Parčić, D. (1995) *Rječnik hrvatsko-talijanski* (faks. pretisak izd. iz 1901), Zagreb.
- Petrović, B. (1999) Struktura rječničkoga članka u sinonimnim rječnicima, *Filologija*, 32, 167–182, Zagreb.
- Putanec, V. (1992) *Priručnik za proučavanje povijesti leksikografije*, Zagreb.
- Putanec, V. (1993) Ocjena prinosa rječnika Dragutina Parčića hrvatskoj leksikografiji, *Zadarska smotra (Zbornik o Dragutinu Parčiću)*, 3, 89–93, Zadar.
- Tafra, B. (1994) Gramatički kriteriji za rječničku natuknicu, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 20, 299–311, Zagreb.
- Samardžija, M. (1997) *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb.
- Samardžija, M. (2001): *Hrvatski jezik 4* (udžbenik za 4. razred gimnazije), Zagreb.
- Šipka, D. (1991) Della Bella kao začetnik moderne koncepcije rječničkoga članka u našoj leksikografiji, *Filologija*, 19, 31–36, Zagreb.
- Vajs, N. (1994) Leksikografski metajezik, *Filologija*, 22–23, 323–335, Zagreb.
- Veselić (Fröhlich), R. (1853) *Rěčnik ilirskoga i němačkoga jezika (Pěrvi iliti ilirsko-němački dio)*, Beč.

- Veselić (Fröhlich), R. (1854) *Rěčnik němačkoga i ilirskoga jezika (Drugi iliti němačko-ilirski dio)*, Beč.
- Vince, Z. (1993) Dragutin Parčić kao leksikograf, *Zadarska smotra (Zbornik o Dragutinu Parčiću)*, 3, 79–87, Zadar.
- Vince, Z. (1995) Leksikograf Dragutin Parčić u svojem vremenu, dodatak pretisku u *Rječnik hrvatsko-talijanski* (faks. pretisak izd. iz 1901), 1241–1276, Zagreb.
- Vulić, S. (1994) Struktura rječničkoga članka u rječnicima izvornih čakavskih govora, *Filologija*, 22–23, 185–193, Zagreb.
- Zgusta, L. (1991) *Priručnik leksikografije* [prev. Danko Šipka], Sarajevo.
- Znika, M. (1994) Gramatički podaci u jednojezičnom rječniku, *Filologija*, 22–23, 313–322, Zagreb.

GRAMMATICAL GUIDELINES IN DRAGUTIN PARČIĆ'S *CROATIAN-ITALIAN DICTIONARY* (1901)

Summary

Through entries in the Croatian part of the *Illyrian-Italian Dictionary* (1858) Dragutin Parčić determined some grammatical guidelines such as: gender of all nouns and *duration of action*, i.e. the aspect of all verbs. The paper describes grammatical guidelines in Parčić's *Croatian-Italian Dictionary* (1901). It analyzes the manner in which the grammatical guidelines were marked, their composition, what parts of speech they were adjoined to in the entries and what grammatical information they contain. The contents and structure of the grammatical guidelines are compared mutually in all three editions of the *Croatian-Italian Dictionary* (1858, 1874 and 1901), as well as with the grammatical guidelines in Rudolf Veselić's *Dictionary of Illyrian and German Language* (1853).

Ključne riječi: gramatičke odrednice, *Rječnik hrvatsko-talijanski* (1901), Dragutin Parčić

Key words: grammatical guidelines, *Croatian-Italian Dictionary* (1901), Dragutin Parčić